CYNGOR SIR CEREDIGION COUNTY COUNCIL

Adroddiad i'r: **Cyngor**

Dyddiad y cyfarfod: **14 Rhagfyr 2023**

Teitl: **Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy**

Pwrpas yr adroddiad: **Ystyried y pwerau a gychwynnwyd yn ddiweddar i awdurdodau lleol amrywio eu system etholiadol ar gyfer etholiadau Cyngor Sir.**

Er: **Penderfyniad**

Portffolio'r Cabinet ac Aelod Cabinet:
Y Cynghorydd Bryan Davies, Arweinydd y Cyngor ac Aelod o'r Cabinet dros Gwasanaethau Democrataidd, Polisi, Perfformiad, a Phobol a Sefydliadau.

Cyflwyniad
Mae holl Gynghorwyr Cymru ar hyn o bryd yn cael eu hethol trwy ddefnyddio'r system fwyafrifol syml, sy'n cael ei adnabod yn fwy cyffredin fel y System Bleidleisio Cyntaf i'r Felin (FPTP). Bydd pob Cyngor yn parhau i ddefnyddio'r dull hwn heblaw eu bod yn penderfynu newid y system i un sy'n cael ei adnabod fel y Bleidlais Sengl Drosglwyddadwy (STV) o dan y pwerau a ddeddfir yn Neddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 (y Ddeddf).

Dylid nodi nad oes unrhyw ddarpariaeth i newid y system bleidleisio ar gyfer etholiadau Cynghorau Tref a Chymuned.

Newid y System Bleidleisio
Mae'r Ddeddf yn nodi'r camau (yn adran 8 a 9) sy'n rhaid i awdurdod lleol eu cymryd os yw'n bwriadu newid y system bleidleisio. Dechreuodd yr adrannau hyn ar 6 Mai 2022, yn syth ar ôl y rownd olaf o etholiadau llywodraeth leol. Mae'r camau sydd angen eu dilyn gan y Cyngor os yw'n bwriadu newid y system bleidleisio fel a ganlyn:

- Cyn ymarfer y pwerau i newid, rhaid i'r awdurdod lleol ymgynghori ag etholwyr llywodraeth leol, cynghorau cymuned ac unrhyw bersonau y mae'r awdurdod lleol yn ystyried eu bod yn briodol.
- Byddai angen Cyfarfod Arbennig o'r Cyngor, gan roi o leiaf 21 diwrnod o rybudd. Byddai newid o'r fath yn gofyn am benderfyniad a gefnogir gan fwyafrif o ddwy ran o dair o'r Cyngor llawn.
- Os yw Cyngor yn dewis i newid y system bleidleisio, rhaid iddo ddefnyddio'r system STV newydd ar gyfer y ddwy rownd nesaf o etholiadau cyffredin, wedi hyn gall ddewis i ddychwelyd yn ôl at FTPT.
- Er mwyn newid i STV ar gyfer y gyfres o etholiadau llywodraeth leol nesaf yn 2027, rhaid gwneud penderfyniad i'r perwyl hwn cyn 15 Tachwedd 2024.
- Os gwneir penderfyniad i newid y system bleidleisio, rhaid i'r Cyngor hysbysu Gweinidogion Cymru a'r Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru.

Mae Atodlen 1 y Ddeddf yn amlinellu'r darpariaethau ar gyfer cynnal adolygiad terfyn, sy'n ei gwneud yn ofynnol, os yw’r Cyngor yn mabwysiadu STV, bod nifer y cynghorwyr ar gyfer pob ward etholiadol i fod yn ddim llai na 3, ond dim mwy na 6.

Felly, mae elfen sylweddol o waith y byddai angen ei wneud i symud ymlaen i'r pwynt o fabwysiadu'r system bleidleisio amgen, ac mae angen arweiniad gan y Cyngor ynghylch os yw hwn yn fater y mae'n dymuno ei ddilyn cyn ymrwymo adnoddau i'r prosiect hwn.

Mae manylion llawn FPTP a STV wedi'u cynnwys yn Atodiad A.

Casgliad
Os bydd y Cyngor yn dymuno parhau gyda’r system FPTP, ni fydd angen unrhyw weithredu pellach ar hyn o bryd gan y Cyngor

Os bydd y Cyngor yn dod i’r casgliad eu bod yn dymuno ystyried yr STV ymhellach, yna byddwn yn symud i gyfnod o ymgynghoriad cyhoeddus cyn dod â’r adroddiad yn ôl i gyfarfod o’r Cyngor Arbennig, ac ar yr adeg honno bydd y Cyngor yn pleidleisio dros newid y system i STV, ond bydd angen mwyafrif o ddwy ran o dair i wneud hynny.

Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol:
Oes Asesiad Effaith Integredig wedi ei gwblhau? Os na, esboniwch pam.
Na. Bydd Asesiad Effaith Integredig yn cael ei gwblhau os bydd y Cyngor yn penderfynu eu bod yn dymuno symud i gyfnod ymgynghori, a chyflwynir adroddiad pellach mewn cyfarfod o’r Cyngor Arbennig.

Crynodeb o’r Asesiad Effaith Integredig:
Hirdymor: N/A
Cydweithio: N/A
Cynnwys: N/A
Atal: N/A
Integreiddio: N/A

Argymhelliad / Argymhellion
Bod y Cyngor yn parhau ar system bleidleisio Cyntaf i’r Felin (FTPT) gyfer Prif etholiadau Cyngor (Sir) yng Ngheredigion.

Rheswm / Rhesymau dros y penderfyniad:
I hysbysu Aelodau am y pwerau a gychwynnwyd yn neddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Deddf Cymru 2021) (y ‘Ddeddf’), i awdurdodau lleol newid eu system bleidleisio, wrth baratoi at yr etholiadau llywodraeth leol gyffredin nesaf sydd i’w cynnal yn 2027; a cheisio cyfarwyddyd gan y Cyngor mewn perthynas â threfniadau pleidleisio yn y dyfodol.

Trosolwg a Chraffu:
Amherthnasol.

Fframwaith Polisi:
Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021

Amcanion Llesiant Corfforaethol:
Amherthnasol.

Goblygiadau Cyllid a Chaffael:
Byddai gweithredu trefniadau pleidleisio newydd yn gofyn am adnoddau ariannol ychwanegol i alluogi'r Cyngor i weithredu'r newid sylweddol hwn mewn trefniadau etholiadol.

Goblygiadau Cyfreithiol:
Mae angen penderfyniad er mwyn bodloni gofynion deddfwriaethol.

Goblygiadau staffio:
Bydd goblygiadau staffio os bydd y penderfyniad yn cael ei wneud i symud i system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy oherwydd yr amser cynyddol sydd ei angen i gwblhau cyfrif pleidleisiau.

Goblygiadau eiddo / asedau:
Bydd goblygiadau eiddo os penderfynir symud i system Pleidlais Sengl Drosglwyddadwy oherwydd yr amser cynyddol sydd ei angen i gwblhau cyfrif pleidleisiau.

Risg(iau):
Bydd gweithredu trefniadau pleidleisio newydd yn arwain at oblygiadau ariannol a staffio i'r Cyngor.

Pŵerau Statudol:
Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 (Adrannau 8 a 9).

Papurau Cefndir:
Rheolau drafft ar gyfer etholiadau llywodraeth leol (prif gynghorau) gan ddefnyddio'r system pleidlais sengl drosglwyddadwy

Atodiadau:
Atodiad A – Sut mae'r System Bledleisio Cyntaf i'r Felin a'r Bleidlais Sengl Drosglwyddadwy yn gweithio?

Swyddog Arweiniol Corfforaethol:
Lowri Edwards, Swyddog Arweiniol Corfforaethol: Gwasanaethau Democrataidd

Swyddog Adrodd:
Lowri Edwards, Swyddog Arweiniol Corfforaethol: Gwasanaethau Democrataidd

Dyddiad:
23ain Tachwedd 2023.

Sut mae'r System Bleidleisio Cyntaf i'r Felin (FPTP) yn gweithio?

- Mewn pleidlais sy'n defnyddio FPTP lle ceir un cynrychiolydd ei ethol, bydd pleidleiswyr y gosod marc (croes yn arferol) ar y papur pleidleisio ar bwys enw'r ymgeisydd y maent yn dymuno pleidleisio drosto.
- Mewn ward lle ceir dau aelod, mae cyfarwyddid i ymgeiswyr ar frig y papur pleidleisio i bleidleisio dros hyd at ddau ymgeisydd.
- Mae ymgeisydd yn cael ei ethol os yw'n derbyn un neu fwy o bleidleisiau na'r ymgeiswyr eraill. Mewn ward gyda dau aelod, bydd y ddau unigolyn sydd wedi derbyn y nifer fwyaf o bleidleisiau yn cael eu hethol.
- Mae cyfrif y pleidleisiau ar gyfer FPTP yn broses syml pan mai dim ond un ymgeisydd sydd i'w ethol.
- Mae cyfrif pleidleisiau ar gyfer ward dau aelod angen system sy'n cofnodi'r pleidleisiau a roddir ar bob papur pleidleisio-caiff papurau pleidleisio eu cyfrif unwaith.
- Mae 4 Ward presennol yng Ngheredigion sy'n wardiau â mwy nag un aelod h.y. Aberporth a'r Ferwig, Aberystwyth Penparcau, Aberystwyth Morfa a Glais, a Beulah a Llangoedmor.

Sut mae Pleidlais Drosglwyddadwy Sengl (STV) yn gweithio?

- **Wardiau â mwy nag un aelod** - bydd STV angen wardiau sydd â mwy nag un aelod ar draws ardal yr awdurdod i gyd. Mae Llywodraeth Cymru (LlC) wedi nodi bod nifer y cynghorwyr ar gyfer pob ward etholiadol i fod yn ddim llai na thri, ond dim mwy na 6.

- **Rheolau STV –** Mae'r system STV y manylir arni isod yn unol â chanllawiau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru.

- **Dylunio Papur Pleidleisio** – byddai ymgeiswyr yn ymddangos ar bapur pleidleisio STV yn nhrefn yr wyddor yn ôl cyfenw, fel sy'n digwydd ar bapur pleidleisio FPTP. Mae pleidleiswyr yn cael cyfarwyddyd ar frig y papur pleidleisio i raddio'r ymgeiswyr yn ôl eu trefn dewisol.

- **Cyfrif Pleidleisiau** – Nid oes darpariaeth ar gyfer cyfrif electronig yn y rheolau drafft. Felly, derbynnir y bydd cyfrif etholiadau STV yn broses hir, gyda'r cyfrif yn defnyddio STV yn cymryd hyd at 2 ddiwrnod i'w gwblhau.

- **Cwota (dull cyfrifo)** – Mae'r dull o gyfrif yn hanfodol i unrhyw system STV. Y dull o gyfrif y darperir ar ei gyfer yw'r cwota Droop (fel y'i defnyddir mewn etholiadau yng Ngogledd Iwerddon a phrif etholiadau'r cyngor yn yr Alban).

$$\text{nifer y pleidleisiau i ennill sedd} = \frac{\text{nifer o bapurau pleidleisio dilys}}{\text{nifer y seddi} + 1} \quad +1$$

- **Gwarged Trosglwyddiad** – yn ystod y cyfrif, trosglwyddir pleidleisiau dros ben o'r ymgeisydd etholedig i'r ymgeisydd dewis nesaf os oes gan yr ymgeisydd dewis cyntaf bleidleisiau sy'n fwy na'r cwota neu wedi'i ddileu.

Pan fydd ymgeisydd yn derbyn pleidleisiau sy’n fwy na'r nifer cwota, archwilir y pleidleisiau dros ben i weld a yw'r ymgeisydd dewis nesaf sydd ar gael yn dal yn y ras (heb ei ethol na'i ddileu). Caiff papurau pleidleisio eu trosglwyddo i'r dewis nesaf sydd ar gael ar werth sy'n cael ei gyfrifo drwy gymryd gwarged yr ymgeisydd a'i rannu â chyfanswm y papurau pleidleisio sy'n cael eu trosglwyddo. Mae'r broses hon yn parhau nes bod nifer briodol yr ymgeiswyr yn cael eu hethol.

Mae cam ychwanegol i sicrhau nad yw gwerth pleidleisiau a drosglwyddwyd yn fwy na gwerth y bleidlais ar y papur pleidleisio pan gafodd ei dderbyn gan yr ymgeisydd y mae'n cael ei drosglwyddo ohono nawr.

Gwneir yr holl gyfrifiadau i 2 le degol felly gellir eu rheoli ar gyfer cyfrif â llaw.

- **Gwahardd ymgeiswyr** - Os bydd swyddi gwag yn parhau ar ôl i'r broses drosglwyddo ddigwydd, mae'r rheolau'n darparu i'r ymgeisydd sydd â'r nifer isaf o bleidleisiau gael eu dileu. Yna caiff pleidleisiau'r ymgeisydd a ddilëwyd eu hailddosbarthu fesul cam.

  Mae'r cam cyntaf yn golygu trosglwyddo pleidleisiau dewis cyntaf yr ymgeisydd sydd wedi'i eithrio. Mae'r Swyddog Canlyniadau yn archwilio'r pleidleisiau a roddwyd i weld a roddwyd dewis nesaf, sy'n dal i fod ar gael. Mae pob pleidlais sy'n mynegi dewis nesaf ar gael yn cael ei drosglwyddo i'r ymgeisydd y rhoddir y dewis ar ei gyfer, ar werth trosglwyddo o 1.

- **Papurau pleidleisio nad ydynt yn drosglwyddadwy** - mae papur pleidleisio yn dod yn anhrosglwyddadwy lle nad yw'n glir i’r Swyddog Canlyniadau pa ymgeisydd sydd nesaf yn nhrefn y dewis.

- **Swyddi gwag diwethaf** – mae'r rheolau drafft yn darparu ar gyfer llenwi'r swyddi gwag diwethaf gyda'r bwriad o sicrhau nad yw'n ofynnol i'r swyddfa ganlyniadau barhau i gyfrif pan fyddai'n ddibwrpas gwneud hynny. Er enghraifft, mae'r rheol yn darparu, lle mae nifer yr ymgeiswyr sy'n dal yn y ras yn hafal i nifer y swyddi gwag sy'n weddill, bod yr ymgeiswyr hynny'n cael eu trin fel rhai etholedig.

- **Ail Gyfrif** – gwahaniaeth hanfodol rhwng rheolau'r FPTP a'r rheolau STV drafft yw'r ddarpariaeth a wneir i ymgeiswyr neu asiantau etholiadol ofyn am ailgyfrif. Byddai gorfod adrodd am y bleidlais gyfan, sy'n golygu ailadrodd pob un cam, yn afresymol. Felly, lle cynhelir etholiad gan ddefnyddio STV, mae'r ddarpariaeth ar gyfer ail-gyfrif y cam hwnnw o'r cyfrif yn unig.